

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-1>

Дяченко Т.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Сержанов В.В.

доктор економічних наук, доцент,
декан економічного факультету
Ужгородського національного університету

Абрамов Ф.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Diachenko Tetiana

Ph.D. in Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of General Economic Theory
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Serzhanov Vitaliy

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of The Faculty of Economics
Uzhhorod National University

Abramov Fedir

Ph.D. in Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of General Economic Theory
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ЧИНОВНИКІВ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМАЛЬНИХ ПРАВИЛ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

DISCRETIONARY POWERS OF OFFICIALS AS A FACTOR OF INEFFECTIVENESS OF FORMAL RULES OF THE FINANCIAL MONITORING SYSTEM

Метою даної статті є визначення потенційних ризиків надання чиновникам системи фінансового моніторингу широких дискреційних повноважень та заходів мінімізації їх негативних наслідків. Показано, що високі дискреційні повноваження чиновників первинного фінансового моніторингу є невід'ємною рисою формальних правил системи фінансового моніторингу, що обумовлено необхідністю пристосування системи фінансового моніторингу до мінливості схем з відмивання брудних грошей та виходу з під контроль системи фінансового моніторингу. Виявлено, що рівень потенційної загрози та поширеність негативних наслідків надання чиновникам широких дискреційних повноважень визначатиметься співвідношенням санкції за невиявлення чиновниками системи фінансового моніторингу сумнівних операцій та санкцій за невикористання блокування операцій, а також від абсолютної величини зазначених санкцій. Доведено, що підвищення ефективності системи фінансового моніторингу є можливим у випадку застосування таких заходів як запровадження симетричних штрафних санкцій, а також додаткових перевірок сумнівних фінансових операцій та спрощеного розгляду апеляцій.

Ключові слова: дискреційні повноваження, формальні правила, корупція, ефективність, фінансовий моніторинг.

The purpose of this article is to determine the potential risks of giving officials of the financial monitoring system broad discretionary powers and measures to minimize their negative consequences. It is shown that the high discretionary powers of primary financial monitoring officials are an integral feature of the formal rules of the financial monitoring system, which is due to the need to adapt the financial monitoring system to the variability of schemes for laundering dirty money and getting out of control of the financial monitoring system. At the same time, the variability of the latter, in most cases, is due to such factors as: the ease of spreading information about new schemes for laundering dirty money, which simplifies the process of detecting old schemes for laundering dirty money for law enforcement officers and, accordingly, makes their use dangerous; and the presence of changes in the institutional environment favorable for conducting illegal business, which leads to the emergence of new types of illegal business and, accordingly, the emergence of new money laundering schemes. It was revealed that the level of potential threat and the prevalence of negative consequences of granting officials of the financial monitoring system broad discretionary powers will be determined mainly by the ratio of sanctions for failure to detect questionable transactions by officials of the financial monitoring system and sanctions for unjustified blocking of transactions, as well as the absolute value of the specified sanctions. It has been proven that in cases where the delegation of basic monitoring functions to players that will ensure their execution with the lowest transaction costs of bureaucratic procedures is impossible, to increase the effectiveness of the financial monitoring system, measures such as the introduction of symmetric fines for erroneously classifying financial transactions into the wrong category should be applied, which should reduce the number of relevant errors due to excessive caution by officials of the financial monitoring system; as well as additional checks of questionable financial transactions and simplified consideration of appeals to prevent the spread of corruption in the financial monitoring system.

Keywords: discretionary power, formal rules, corruption, efficiency, financial monitoring.

Постановка проблеми. Сьогодні, незважаючи на низку суттєвих недоліків [1; 2], система фінансового моніторингу є основним інструментом боротьби з відмивання брудних грошей. Через це, проблема забезпечення прийнятної для суспільства рівня ефективності формальних правил системи фінансового моніторингу набуває надзвичайно важливого значення. При цьому прийнятність рівня ефективності відповідних формальних правил буде залежати не лише від їх спроможності унеможливити чи суттєво ускладнити процес відмивання брудних грошей, але й від їх здатності не створювати суттєвих перепон для діяльності підприємців та пересічних громадян, що не мають відношення до процесу відмивання брудних грошей. Адже через певні особливості формальних правил системи фінансового моніторингу, що будуть розглянуті в цій статті, системою фінансового моніторингу будуть блокуватися не лише операції, що дійсно пов'язані з відмиванням брудних грошей, але й певна частина операцій, що не становить жодної загрози для суспільства. Особливо актуальною дана проблема є для пересічних громадян та дрібного бізнесу, що немає достатньо можливостей для відстоювання своїх інтересів у випадку помилкового віднесення їх фінансових операцій до категорії сумнівних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нульова толерантність суспільства до багатьох суспільно неприйнятних явищ призвела до зростання кількості наукових досліджень як безпосередньо таких небезпечних явищ, як: корупція (Castillo O.N. et al. [3], Campos N. et al. [4], Canen N. and Wantchekon L. [5]), тіньова економіка (Schneider F. [6], Nguyen C.P., Nguyen B.Q. [7], Nguyen C., Nguyen Q., Su T. [8]), ринки нелегальних товарів та послуг (Paul C., Wilhite A. [9], Jakobsson N., Kotsadam A. [10]), так й до зростання кількості досліджень, що присвячені про-

блемі відмивання брудних грошей (Levi M. [11], Satapathy C. [12], Pallister D. et al. [13], Ardizzi G. et al. [14]) – фінального етапу багатьох інших видів незаконної діяльності. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень присвячених як проблемі відмивання брудних грошей, так й проблемі підвищення ефективності системи фінансового моніторингу, проблема мінімізації негативного впливу побічних наслідків запровадження системи фінансового моніторингу вимагає свого дослідження.

Метою статті є визначення потенційних ризиків надання чиновникам системи фінансового моніторингу широких дискреційних повноважень та заходів мінімізації їх негативних наслідків.

Виклад основних результатів дослідження. Незважаючи на наявність певної кількості чітких та прозорих критеріїв (їх доцільність та ефективність в даному дослідженні не є важливою та не розглядається) відповідно до яких фінансова операція має вважатися сумнівною та підлягати більш детальному аналізу (як, наприклад, максимальна сума переказу чи максимальна кількість переказів, що можуть бути здійснені протягом певного проміжку часу), в більшості випадків питання визначення фінансової операції як сумнівної передається на розсуд чиновника, що належить до системи фінансового моніторингу, тим самим, суттєво розширюючи його дискреційні повноваження. Дана особливість формальних правил системи фінансового моніторингу не є наслідком прорахунків їх розробників, а є їх неодмінною властивістю без якої система фінансового моніторингу взагалі б не змогла працювати.

Дійсно, схеми відмивання брудних грошей не є застиглими, що не змінюються з часом. Навпаки, схеми, що використовуються особами, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей, постійно змінюються пристосовуючись до нових умов та особливостей ведення "бізнесу" відповідними

особами. Їх мінливість, переважно, обумовлена двома наступними чинниками: легкість поширення інформації про нові схеми відмивання брудних грошей; наявність змін інституційного середовища сприятливого для ведення нелегального бізнесу.

Основною причиною мінливості схем з відмивання брудних грошей є неминуче розповсюдження інформації про всі особливості реалізації нової схеми. Дійсно, якою б вигадливою не була схема відмивання брудних грошей і скільки б зусиль не докладалося її розробниками для збереження її в таємниці, рано чи пізно інформація про всі особливості реалізації даної схеми стануть відомими як конкурентам по нелегальному бізнесу, так й правоохоронцям та чиновникам системи фінансового моніторингу. Це, в свою чергу, дасть можливість або зруйнувати відповідну схему шляхом внесення поправок в формальні правила, що відкривали лазівки для даної схеми відмивання брудних грошей, або зробить простішим для правоохоронців процедуру відстеження, збору доказів та доведення фактів відмикання брудних грошей.

Внаслідок цього ефективність будь-якої схеми з відмивання брудних грошей (тобто її спроможність, з мінімальним ризиком викриття, легалізувати брудні гроші) з часом буде зменшуватись. Адже чим більше часу пройде з моменту першого застосування даної схеми, тим ширше поширяться інформація про неї і тим більш небезпечним стане її використання. Тому особи, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей, знаходяться в стані постійного пошуку нових більш ефективних та безпечних схем відмивання брудних грошей.

Іншим чинником, що призводить до частішої зміни схем з відмивання брудних грошей є зміни в інституційному середовищі. Дійсно, інституційне середовище будь-якої країни знаходиться в постійному русі: на зміну застарілим формальним правилам, що не відповідають потребам суспільства приходять нові більш, або менш ефективні формальні правила. В той же час, зміна формальних правил призводить до того, що інституційне середовище стає несприятливим для ведення старих форм незаконного бізнесу, сприяючи в той же час поширенню нових його форм. Яскравим прикладом подібних змін формальних правил можуть слугувати зміни в законодавстві, що забороняє виготовлення, продаж та споживання окремих видів товарів та послуг. Так, легалізація окремих видів забороненої діяльності (наприклад, скасування сухого закону чи легалізація грального бізнесу) позбавить виробників відповідної продукції необхідності вигадувати схеми легалізації їх доходів. Заборона ж певних видів діяльності, очевидно, матиме зворотній ефект.

Також, зміни в інституційному середовищі країни можуть вплинути на виробництво певних незаконних товарів чи надання послуг завдяки зміні попиту на данні товари. Наприклад, скасування зайвих бюрократичних процедур та підвищення загальної ефективності формальних правил матиме наслідком скорочення як рівня корумпованості країни, так й зменшення обсягів відмивання

брудних грошей отриманих корумпованими чиновниками. Останнє відбуватиметься внаслідок того, що підвищення загальної ефективності формальних правил призведе до зменшення рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур та, відповідно, до зменшення попиту на корупційні послуги чиновників. Також зміни в інституційному середовищі країни можуть мати й негативний ефект. Так, прийняття низки неефективних формальних правил може настільки підвищити рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур, що єдиною можливістю пройти відповідні бюрократичні процедури буде укладання з чиновником корупційної угоди. Наслідком цього буде підвищення як рівня корумпованості країни, так й обсягів відмивання брудних грошей.

Слід зауважити, що зазначені вище чинники мінливості схем з відмивання брудних грошей не залежать від існування системи фінансового моніторингу чи ефективності відповідних формальних правил: вони будуть мінливими як за наявності, так й за відсутності системи фінансового моніторингу.

Через зазначені вище обставини, формальні правила системи фінансового моніторингу, що не надають чиновнику достатньо дискреційних повноважень, змушуючи останнього діяти виключно за тими процедурами, що прописані в правилах, не зможуть ефективно протидіяти відмиванню брудних грошей, адже вони не будуть пристосовані до нових схем та їх буде дуже легко обійти вигадливим ділкам, адже для боротьби з новими схемами знадобиться додатковий час не лише щоб виявити ці схеми, але й для того щоб належним чином змінити формальні правила системи фінансового моніторингу. Тобто формальні правила фінансового моніторингу, що не надають чиновникам достатньо дискреційних повноважень будуть характеризуватимуться надзвичайно низьким рівнем цільової ефективності, і будуть приречені на поразку.

Таким чином, для можливості адаптуватися до зміни схем з відмивання брудних грошей, формальними правилами системи фінансового моніторингу мають надаватися чиновнику достатньо широкі дискреційні повноваження. В свою чергу останнє, як буде показано пізніше, може стати причиною низки негативних наслідків. Проте, якими самими будуть наслідки надання чиновникам надмірних дискреційних повноважень залежатиме від інших особливостей формальних правил системи фінансового моніторингу.

Наявність у чиновників системи фінансового моніторингу надмірних дискреційних повноважень може стати причиною двох негативних явищ, що негативно позначатимуться як на загальній ефективності системи фінансового моніторингу, так й на розвитку окремих галузей:

- зростання кількості помилок під час оцінки сумнівності фінансових операцій;
- зростання рівня корумпованості системи фінансового моніторингу.

Будь-яка система фінансового моніторингу буде непрацездатною, якщо формальними пра-

вилами системи фінансового моніторингу не буде передбачено наявність санкцій для суб'єктів первинного фінансового моніторингу за неналежну класифікацію операцій. Подібні санкції можуть бути накладені внаслідок перевірки діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу вищестоящими установами, або внаслідок розгляду апеляцій осіб чиї операції були помилково класифіковано як сумнівні. Загалом може бути виділено два випадки неналежної класифікації фінансових операцій:

- помилкова класифікація фінансової операції, що непов'язана з відмивання брудних грошей як сумнівної операції;

- помилкова класифікація фінансової операції, що пов'язана з відмивання брудних грошей як безпечної операції.

Відповідно, формальними правилами системи фінансового моніторингу мають бути передбачені дві групи штрафних санкцій для суб'єктів первинного фінансового моніторингу: санкції за невиявлені сумнівні операції та санкції за не виправдане блокування операцій та рахунків осіб, що непричетні до відмивання брудних грошей. Наслідки запровадження подібних санкцій будуть залежати від як від абсолютної величини цих санкцій, так й від співвідношення санкції за невиявлення сумнівних операцій та за не виправдане їх блокування. Так, якщо абсолютна величина штрафних санкцій є невисокою порівняно з доходами відповідних чиновників (як легальними, так й нелегальними, якщо чиновник є корумпованим), то, незалежно від їх співвідношення, вони будуть нездатні вплинути на поведінку чиновників первинного фінансового моніторингу. Тобто останні, в своїй роботі не будуть враховувати їх наявність та керуватимуться під час прийняття рішень іншими факторами: духом формальних правил системи фінансового моніторингу, своїм поганим настроєм чи своїми корисливими інтересами.

Якщо ж хоча б один з типів штрафних санкцій досягає величини відчутної для чиновників, тобто якщо в своїх діях чиновники починають враховувати можливість накладення санкцій та намагаються цього уникнути, то наслідки запровадження санкцій залежатимуть від співвідношення величини санкцій за невиявлення сумнівних операцій та величини санкцій за не виправдане їх блокування. Так, якщо розміри санкцій за невиявлення сумнівних операцій суттєво перевищуватимуть розміри санкцій за не виправдане їх блокування, то це створюватиме надмірний тиск на чиновників, внаслідок якого останні намагаються будь-яку незвичну операцію віднести до категорії сумнівних. Проте забезпечити більш ефективну боротьбу з відмиванням брудних грошей подібне співвідношення величини санкцій не спроможне. Адже особи, що займаються нелегальною діяльністю, як правило, приділяють достатньо уваги розробці схем з легалізації отриманих прибутків, внаслідок чого їх фінансові операції можуть здаватися менш підозрілими ніж фінансові операції пересічних громадян. Наслідком такого співвідношення вели-

чини санкцій буде не стільки зменшення кількості фінансових операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей, скільки зростання кількості заблокованих легальних операцій та, відповідно, зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур системи фінансового моніторингу.

В той же час, більша величина санкцій за не виправдане блокування фінансових операцій, порівняно з величиною санкцій за не виявлення сумнівних операцій, може дозволити досягнути бажаного – зменшення кількості заблокованих легальних операцій. Проте платою за це буде одночасне зменшення й кількості заблокованих операцій, що дійсно пов'язані з відмиванням брудних грошей.

Таким чином, загальне підвищення рівня ефективності системи фінансового моніторингу можливо лише за умови підбору такого співвідношення штрафних санкцій, який би не створював умов для віднесення чиновниками фінансових операцій до однієї з двох категорій виключно з перестороги. Проте, підбір подібного співвідношення, за великим рахунком, є неможливим, адже основні показники на які можна б було орієнтуватися під час підбору даного співвідношення – реальна кількість пропущених сумнівних операцій та реальна кількість помилково заблокованих операцій – залишається невідомою.

Крім того, наявність у чиновників системи фінансового моніторингу широких дискреційних повноважень може сприяти зростанню рівня корумпованості в даній системі. При цьому зростання рівня корумпованості може відбуватися, переважно, за рахунок таких форм корупції як хабарництво та вимагання. Так в тих випадках коли формальними правилами системи фінансового моніторингу не передбачено суворих санкцій для суб'єктів первинного фінансового моніторингу за не виявлені сумнівні операції, зростання рівня корумпованості буде відбуватися, переважно, за рахунок хабарництва. Адже у відповідних чиновників з'являється можливість отримувати хабарі за приховування сумнівних операцій, не ризикуючи при цьому наразитися на санкції за “непомічені” сумнівні операції (в той же час ризик бути спійманим на отриманні хабара, для цих чиновників зберігається). В даному випадку клієнтами, що є зацікавленими в укладанні корупційної угоди з чиновниками відповідних структур будуть особи, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей. Головним наслідком поширення в системі фінансового моніторингу даної форми корупції буде зменшення ефективності системи фінансового моніторингу, адже значна частина операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей так й залишиться непоміченою.

Також сприяти зростанню рівня корумпованості в системі фінансового моніторингу може відсутність санкцій для суб'єктів первинного фінансового моніторингу за не виправдане блокування операцій та рахунків осіб, що непричетні до відмивання брудних грошей. В даних умовах, формальними правилами фінансового моніторингу

не лише надаються широкі дискреційні повноваження чиновнику, але й не передбачаються жодні покарання за зловживання ним. Завдяки цьому, чиновник може, фактично безкарно, заблокувати (чи погрожувати заблокувати) будь-яку фінансову операцію чи рахунок будь-якої особи, чиї операції він контролює. Подібні дії корумпованого чиновника неодмінно призведуть до зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур обраної ним жертви, спонукаючи останню до укладання з ним корупційної угоди відповідно до якої клієнт сплачує чиновнику хабар в обмін на обіцянку останнього відмовитися від зловживання ним своїми повноваженнями. Очевидно, що за даних обставин зростання загального рівня корумпованості системи фінансового моніторингу буде спостерігатися за рахунок такої форми корупції як вимагання.

В даному випадку основним негативним наслідком поширення корупції в системі фінансового моніторингу буде зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур для осіб, що займаються переважно легальним бізнесом. А оскільки чиновникам системи фінансового моніторингу назвати сумнівною буде легше не звичайну рутинну фінансову операцію, а нові незвичні операції (як, наприклад, операції з купівлею/продажем криптовалюти), то постраждають від поширення вимагання в системі фінансового моніторингу, в першу чергу, нові галузі та форми організації бізнесу.

Таким чином, навіть в тих випадках коли формальними правилами системи фінансового моніторингу не створюється надмірного тиску на чиновників, що працюють в системі фінансового моніторингу, наявність у них широких дискреційних повноважень може негативно позначитися на розвитку окремих галузей внаслідок зростання рівня корумпованості системи фінансового моніторингу.

Також слід зазначити, що ці два негативні явища не є взаємовиключними та можуть спостерігатися разом, підсилюючи одне одного. Так якщо чинними формальними правилами фінансового моніторингу передбачаються більш суворі санкції за невиявлення сумнівних операцій ніж за невинуватне блокування операцій та рахунків осіб, що непричетні до відмивання брудних грошей, то це призведе до зростання загальної кількості "помилково" заблокованих операцій як внаслідок умисних дій корумпованих чиновників, так й через бажання обережних чиновників уникнути більш тяжких санкцій. Адже навіть в тих випадках коли чиновник системи фінансового моніторингу не є корумпованим, йому буде все одно вигідніше в будь-якому нестандартному випадку визначити операцію сумнівною ніж дозволити її провести.

В протилежній ситуації – більш суворих санкцій за невинуватне блокування операцій та рахунків осіб ніж за невиявлення сумнівних операцій – обидва явища призводитимуть до одного наслідку: зростання частки операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей, що залишилися

невиявленими системою фінансового моніторингу. Частина з цих операцій залишиться невиявленою через укладення особою втягнутою в відмивання брудних грошей корупційної угоди з чиновником. Решта ж через обережність чиновників, що, заради мінімізації наслідків застосування до них санкцій, будуть визнавати сумнівними лише найбільш підозрілі операції.

Розглянуті проблеми є природною властивістю системи фінансового моніторингу і їх розв'язання вимагає застосування альтернативних механізмів боротьби з відмиванням брудних грошей, як-то делегування базових функцій моніторингу гравцям, що забезпечать їх виконання з найменшими трансакційними витратами бюрократичних процедур [15], чи зосередження на боротьбі з незаконною діяльністю, що створює потік незаконних доходів. Проте, в тих випадках, коли застосування подібних альтернативних механізмів боротьби з відмиванням брудних грошей є неможливим, ефективність формальних правил системи фінансового моніторингу може бути, деякою мірою, підвищена шляхом запровадження заходів, що націлені на зменшення кількості помилок під час оцінки сумнівності фінансових операцій через зайву обережність чиновників системи фінансового моніторингу та попередження поширення корупції в системі фінансового моніторингу. Перша група заходів передбачає запровадження симетричних штрафних санкцій за помилкове віднесення фінансових операцій до неналежної категорії, що має стимулювати чиновників більш ретельно ставитись до виконання покладених обов'язків. Друга ж група заходів полягає в запровадженні додаткових перевірок сумнівних фінансових операцій та спрощений розгляд апеляцій, що має обмежити можливості чиновників системи фінансового моніторингу в наданні ними корупційних послуг, без обмеження їх дискреційних повноважень.

Висновки. З огляду на вище зазначене, можуть бути зроблені наступні висновки.

По-перше, характерною та неодмінною рисою формальних правил фінансового моніторингу є надання даними формальними правилами широких дискреційних повноважень чиновникам, що працюють в системі фінансового моніторингу.

По-друге, необхідність надання чиновникам системи фінансового моніторингу широких дискреційних повноважень обумовлена легкістю поширення інформації про нові схеми відмивання брудних грошей та наявністю змін інституційного середовища сприятливого для ведення нелегального бізнесу.

По-третє, чинниками, що визначають наслідки надання чиновникам системи фінансового моніторингу широких дискреційних повноважень є співвідношенням санкції, що передбачені відповідними формальними правилами за невиявлення сумнівних операцій та за невинуватне блокування фінансових операцій, а також від їх абсолютної величини.

По-четверте, для підвищення ефективності формальних правил системи фінансового моніто-

рингу можуть бути застосовані дві групи заходів: запровадження симетричних штрафних санкцій за помилкове віднесення фінансових операцій до неналежної категорії та додаткові перевірки сумнівних фінансових операцій та спрощений розгляд апеляцій.

Бібліографічний список:

1. Волоснікова Н.М., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Попередження корупції в системі фінансового моніторингу: інституційний підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4(04). С. 3–8.
2. Волоснікова Н.М., Максименко Я.А., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Напів формальні правила, як чинник динаміки ефективності формальних правил фінансового моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 12–17.
3. Castillo O.N., et al. Determinants of extreme wealth: the role of corruption. *Hitotsubashi Journal of Economics*. 2022. Vol. 63. No. 2. P. 126–148.
4. Campos N., et al. The Ways of Corruption in Infrastructure: Lessons from the Odebrecht Case. *The Journal of Economic Perspectives*. 2021. Vol. 35. No. 2. P. 171–190.
5. Canen N., and Wantchekon L. Political Distortions, State Capture, and Economic Development in Africa. *The Journal of Economic Perspectives*. 2022. Vol. 36. No. 1. P. 101–124.
6. Schneider F. New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022. *International Economics and Economic Policy*. 2022. Vol. 19. No. 2. P. 299–313.
7. Nguyen C.P., Nguyen B.Q. Does the shadow economy matter for tourism consumption? New global evidence. *Empirical Economics*. 2023. Vol. 65. No. 2. P. 729–773.
8. Nguyen C., Nguyen Q., Su T. Institutional frameworks and the shadow economy: new evidence of colonial history, socialist history, religion, and legal systems. *Journal of Industrial and Business Economics*. 2023. Vol. 50. No. 3. P. 647–675.
9. Paul C., Wilhite A. Illegal markets and the social costs of rent-seeking. *Public Choice*. 1994. Vol. 79. No. 1–2. P. 105–115.
10. Jakobsson N., Kotsadam A. The law and economics of international sex slavery: prostitution laws and trafficking for sexual exploitation. *European Journal of Law and Economics*. 2013. Vol. 35. No. 1. P. 87–107.
11. Levi M. Money Laundering and Its Regulation. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2002. Vol. 582. No. 4. P. 181–194.
12. Satapathy C. Money Laundering: New Moves to Combat Terrorism. *Economic and Political Weekly*. 2003. Vol. 38. No. 7. P. 599–602.
13. Pallister D. et al. Money Laundering: The Nigeria Connection. *Review of African Political Economy*. 2001. Vol. 28. No. 89. P. 466–67.
14. Ardizzi G. et al. Money Laundering as a Crime in the Financial Sector: A New Approach to Quantitative Assessment, with an Application to Italy. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2014. Vol. 46. No. 8. P. 1555–1590.
15. Сержанов В.В., Максименко Я.А., Абрамов Ф.В. Ефективність формальних правил фінансового моніторингу. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 3 (126). С. 10–15.

References:

1. Volosnikova N.M., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Poperedzhennya koruptsiyi v systemi finansovoho monitorynhu: instytutsiynny pidkhid [Corruption prevention in the financial monitoring system: an institutional approach]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 4(04), pp. 3–8.
2. Volosnikova N.M., Maksymenko Ya.A., Serzhanov V.V., Abramov F. V. (2023) Napiv formal'ni pravyla, yak chynnyk dynamiky efektyvnosti formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Semi-formal rules as a factor in the dynamics of the effectiveness of formal financial monitoring rules]. *Biznes Inform*, no. 1, pp. 12–17.
3. Castillo O.N., et al. (2022) Determinants of extreme wealth: the role of corruption. *Hitotsubashi Journal of Economics*, vol. 63, no. 2, pp. 126–148.
4. Campos N. et al. (2021) The Ways of Corruption in Infrastructure: Lessons from the Odebrecht Case. *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 35, no. 2, pp. 171–190.
5. Canen N., and Wantchekon L. (2022) Political Distortions, State Capture, and Economic Development in Africa. *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 36, no. 1, pp. 101–124.
6. Schneider F. (2022) New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022. *International Economics and Economic Policy*, vol. 19, no. 2, pp. 299–313.
7. Nguyen C.P., Nguyen B.Q. (2023) Does the shadow economy matter for tourism consumption? New global evidence. *Empirical Economics*, vol. 65, no. 2, pp. 729–773.
8. Nguyen C., Nguyen Q., Su, T. (2023) Institutional frameworks and the shadow economy: new evidence of colonial history, socialist history, religion, and legal systems. *Journal of Industrial and Business Economics*, vol. 50, no. 3, pp. 647–675.
9. Paul C., Wilhite A. (1994) Illegal markets and the social costs of rent-seeking. *Public Choice*, vol. 79, no. 1–2, pp. 105–115.
10. Jakobsson N., Kotsadam A. (2013) The law and economics of international sex slavery: prostitution laws and trafficking for sexual exploitation. *European Journal of Law and Economics*, vol. 35, no. 1, pp. 87–107.
11. Levi M. (2002) Money Laundering and Its Regulation. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 582, no. 4, pp. 181–194.
12. Satapathy C. (2003) Money Laundering: New Moves to Combat Terrorism. *Economic and Political Weekly*, vol. 38, no. 7, pp. 599–602.
13. Pallister D. et al. (2001) Money Laundering: The Nigeria Connection. *Review of African Political Economy*, vol. 28, no. 89, pp. 466–467.
14. Ardizzi G. et al. (2014) Money Laundering as a Crime in the Financial Sector: A New Approach to Quantitative Assessment, with an Application to Italy. *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 46, no. 8, pp. 1555–90.
15. Serzhanov V.V., Maksymenko Ya.A., Abramov F.V. (2022) Efektyvnist formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Effectiveness of formal rules of financial monitoring]. *Derzhava ta rehiony. Seria: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 3 (126), pp. 10–15.